

Archeon

Ontdekkingsstocht

lekker lang

Zwerf door de prehistorie

high-tech

Kom dichtbij de Romeinen

diep door

Duik de middeleeuwen

Archeon

Prehistorie

1. Kamp van de jager-verzamelaars
2. Boomstamkano's
3. LBK Eerste boeren
4. Erf van de trechterbekercultuur
5. Hunebed
- 5a. Keitrekken
6. Bronstijderf met boerderij en spieker
7. Kapschuur, werkplaats van de bronsgieter
8. Tempel
- 8b. Grafheuvel
- 8c. Vlot
9. Terp van de ijzertijdboeren
- 9a. Laagoven

Romeinse Tijd

10. Castellummuur met poort
11. Domus
- 11a. Ambachtshuis
12. Hortus aromaticus
13. Kalender
- 13a. Schrijfschool
14. Jupiterzuil
15. Tempel voor Nehalennia
16. Forum
- 16a. Via Albaniana, Romeins plaveisel
17. Rostra
18. Waterput
19. Zonnewijzer
20. Romeins vrachtschip
21. Hijskraan
22. Badhuis
- 22a. Restauratiewerf Zwammerdamschepen
23. Arena
24. Herberg
25. Triclinium
- 25a. Cubicula

Vikingtijd

26. Koopmanshuis Dorestad
- 26a. Hutkom
- 26b. Werkschuur met werf en lijnbaan
- 26c. Runenstein
- 26d. Gokstadschip

Middeleeuwen

27. Visser
28. Imker
29. Hutkom
30. Hutkom, tin- en geelgieterswerkplaats
31. Hutkom, mandenvlecherswerkplaats
- 31a. Griend
32. Dam
33. Hout- en beenbewerker
34. Wapenkamer
- 34a. Schaapskooi en geitenstal
35. Galgenveld, rad en schandblok
36. Schuttersveld met doelen
37. Smidse met stallen voor ossen en varkens
38. Stallen voor paarden en ezels
39. Markt met visbank en waag
40. Schrijnwerker
41. Schoenmaker
42. Minderbroedersklooster
43. Kloosterhof
44. Weverij
45. Barbier-chirurgijn
46. Bakkerij met bakhuis
47. Pottenkoopman

Canon van Nederland

- I Trijntje
- II Hunebed
- III De Romeinse Limes
- IV Karel de Grote

Overige

- A. Educatief erf
- B. Speelplaats met picknickweide
- C. Veld voor toernooien en spektakels
- D. Doolhof
- E. Kantoor
- F. BHV Verzamelplaats
- G. Camping

Late Middeleeuwen

1000 - 1500 na Chr.
Gravendam 1350 na Chr.

Vikingtijd

ca. 790-1100 na Chr.
Dorestad 801 na Chr.

Romeinse Tijd

12 voor Chr. - 406 na Chr.
Trajectum ad Rhenum
rond 150 na Chr.

IJzertijd

800 - 12 voor Chr.

Bronstijd

2000 - 800 voor Chr.

Neolithicum

Nieuwe Steentijd
Trechterbekercultuur
3500 - 2000 voor Chr.

Neolithicum

Nieuwe Steentijd
De eerste boeren
5300 - 4300 voor Chr.

Mesolithicum

Middensteentijd
8800 - 5300 voor Chr.

Romeins Museum

Archeologiehuis Zuid-Holland

Entree

Parkeren

De Prehistorie
8800 - 12 v.Chr.

De Romeinse Tijd
12 v.Chr. - 406

De Middeleeuwen
406 - 1500

Archeologiehuis
Romeins museum

Romeinse Herberg
Met Romeinse horeca

Prehistorie

Bekijk de plattegrond van Archeon.

1. *Trek een lijn om het deel van Archeon dat bij de prehistorie hoort.*

Prehistorie betekent **voor de geschreven geschiedenis**.

In de oude steentijd leefden de mensen als groot wild jagers, leerden van het vuur gebruik maken en maakten o.a. vuurstenen gereedschappen.

De oude steentijd van 300.000 voor Chr. tot 8.800 voor Chr. wordt ook wel Paleolithicum genoemd.

In Archeon begint de prehistorie in de midden steentijd, de mensen leven nog van de jacht. De middensteentijd van 8800 - 5300 voor Chr. wordt ook Mesolithicum genoemd.

Hierna komt de nieuwe steentijd van 5300 - 2000 voor Chr. Daarna de metaaltijden, de bronstijd van 2000 - 800 voor Chr. en de ijzertijd van 800 - 12 voor Chr.

De prehistorie is dus een lange periode, 300.000 voor Chr. tot ongeveer het jaar 0

2. *Arceer op de tijdbalk de prehistorie en zet een lijn bij nu.*

-300.000	-250.000	-200.000	-150.000	-100.000	-50.000	0	50.000

Tussen de nu lijn en de prehistorie liggen dus alle andere tijden van de Romeinen in de 1^e eeuw na Chr. tot aan de 21^e eeuw van nu.

Loop vanaf de ingang van Archeon naar het kamp van de jagers-verzamelaars in de Midden Steentijd.

Rond 10 000 v. Chr. was het einde van de laatste ijstijd. Nederland was dicht bebost met veel moerasgebieden. Men leefde van de jacht, de visserij en het verzamelen van kruiden en planten. Men woonde in kampementen op de plek waar in een bepaald seizoen het meeste voedsel te vinden was.

Alles wat nodig was werd door de mensen zelf gemaakt.

Van vachten van dieren wordt kleding gemaakt zelfs van gras en boombast!

3. *Aan het woord steentijd kun je al afleiden dat steen een belangrijk materiaal was in de prehistorie. Om welke steensoort gaat het hier.*

- A. Hunebedsteen
- B. Vuursteen
- C. Kalksteen

Het Engelse woord voor deze steen is Flintstone. Het is een keiharde steensoort waarvan scherpe gereedschappen gemaakt kunnen worden zoals messen, boortjes, schrapertjes om huiden te bewerken, pijlpunten en speerpunten.

4. *Schrijf twee voorwerpen op waaraan je kunt zien dat visvangst belangrijk was.*

Loop verder naar de boerderij van de eerste boeren.

Hier begint de nieuwe steentijd, deze mensen leven als boeren en wonen op een vaste plek. De nieuwe steentijd 5.300 voor Chr. tot 2000 voor Chr. wordt ook wel Neolithicum genoemd.

De eerste boeren van Nederland woonden in Limburg op vruchtbare lössbodem waar ze gewassen verbouwden. Zij woonden in grote boerderijen waar meerdere families bij elkaar woonden.

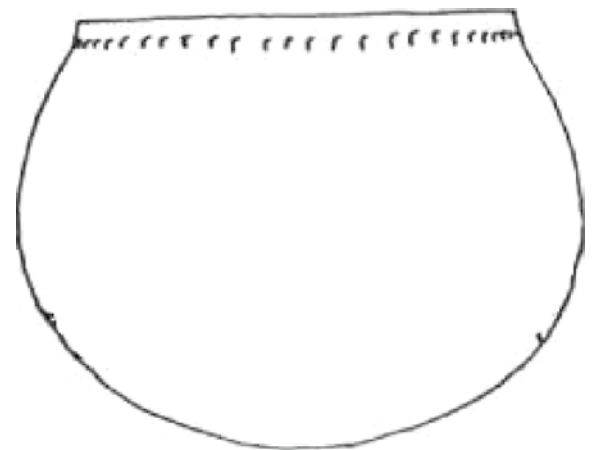
5. *Zet de letter B in het vakje van de boerderij van deze eerste boeren.*

Deze eerste boeren maakten gebruik van gebakken klei, aardewerk voor kookpotten en voorraadpotten.

De eerste boeren maakten bijzondere versieringen op hun aardewerk. Dit aardewerk wordt bandkeramiek genoemd.

6. *Bekijk de versiering op de boerderij goed. Teken deze versiering na op het aardewerk van deze boeren.*

Bekijk de boerderij van binnen en van buiten goed.

7. *Noem vier dingen waaraan je kunt zien dat de bewoners van deze boerderij niet meer rondtrokken zoals de jagers verzamelaars van de oude en middensteentijd.*

Loop verder naar de boerderij van de hunebedbouwers.

Deze mensen maakten aardewerken potten in de vorm van een trechter. Dit volk wordt ook wel trechterbekervolk genoemd.

8. Welke aardewerken pot hoort bij deze boeren?

A

B

C

De stenen van een hunebed zijn tijdens een ijstijd door de gletsjers in Nederland terecht gekomen. In de provincie Drenthe kun je nog zo'n 50 hunebedden van dit volk bekijken. Hunebedden zijn grote stenen monumenten. De heuvel van aarde die over het hunebed heen lag is meestal verdwenen.

9. Waarvoor werd een hunebed gebruikt?

- A. Grotwoning
- B. Bed / slaapkamer
- C. Grafkamer

Naast het hunebed kun je zien hoe een grote steen verslept kan worden.

Aan het einde van de steentijd kwamen de eerste koperen voorwerpen Nederland binnen. Met de uitvinding van brons (een mengsel van koper en tin) begint er een nieuwe periode. De bronstijd duurt van 2000 tot 800 voor Chr.

Loop naar het bronstijderf met werkschuur en de woon/stal boerderij.

**10. Zet letter A in het vakje van de boerderij
Zet letter B in het vakje van de schuur**

In de bronstijdboerderij woonden mensen en dieren samen onder een dak. Er konden wel zo'n 30 runderen in de boerderij staan, wel lekker warm! De mensen leefden van gewassen op het land en het houden van dieren.

Brons is erg kostbaar, vuurstenen gereedschappen blijven daarom ook in gebruik. Brons wordt gemaakt van koper en tin, deze grondstoffen zitten niet in de Nederlandse bodem. Er waren al handelswegen door heel Europa om producten en materialen te vervoeren.

11. Wat is een voordeel van brons boven vuursteen?

- A. Materiaal kan worden hergebruikt door het om te smelten
- B. Brons wordt niet bot
- C. Brons is overal te vinden

Uit de bronstijd zijn veel vondsten gedaan waarvan men denkt dat het offers zijn. Ook de houten constructie van palen bij het erf zou een tempeltje kunnen zijn geweest hoe het precies zit met bijgeloof of de betekenis van dit 'tempeltje' weten we niet.

Op de akkers werd voedsel zoals granen en groentes verbouwd. Ook vlas werd verbouwd. Vlas is een plant die in de stengel lange vezels heeft waar linnen draden van gemaakt kunnen worden. Van deze draden wordt linnen stof geweven.

12. Welk dierlijk materiaal wordt naast linnen gebruikt voor het weven van stoffen?

Loop naar de laatste twee boerderijen van de prehistorie. Deze boerderijen horen bij de ijzertijd. De ijzertijd duurt van 800 tot 12 voor Chr.

Langs de kust werden ijzertijdboerderijen op zelfgemaakte heuvels gebouwd. Zo'n heuvel wordt een terp genoemd. De kwelders rondom de terpen overstroomden een paar keer per jaar

13. Waarom gingen boeren op terpen wonen? Er zijn twee goede antwoorden!

- A. Er was veel gras voor de koeien in de kwelders rond de terpen.
- B. Er spoelden vaak grote stukken ijzeroer aan die de boeren omsmolten tot ijzer.
- C. Op de terpen was men veilig voor het hoge zeewater.
- D. De boeren konden opgegraven vuurstenen gebruiken om boerderijen te bouwen.

Bij de ijzertijdboerderijen kun je waarschijnlijk ijzeroer vinden. Van ijzeroer kun je ijzer maken.

14. Hoe maakte men in de ijzertijd van ijzeroer ijzer? Schrijf de letters van de zinnen in de juiste volgorde op.

- A. Met een blaasbalg werd het ijzererts verhit.
- B. Na verhitting maakte men van ijzer gereedschap of wapens.
- C. Brokken ijzeroer werden in een vuur geroosterd tot ijzererts.
- D. Na afkoeling van de oven hamerde men het ijzer schoon.
- E. Brokjes ijzererts werden met houtskool in een oven geladen.

De juiste volgorde is:

Vuur was in de prehistorie erg belangrijk.

De mogelijkheden van vuur zijn veelzijdig, vuur geeft warmte en licht, zorgt voor veiligheid en je kunt er voedsel mee bereiden. Door de rook kan vlees, vis of huiden gerookt worden en het houdt de muggen weg. Ook de as en de houtskool worden gebruikt.

Misschien kun je zelf proberen op een prehistorische manier vuur te maken!

Vuur maken met vuursteen werkt als vuursteen tegen ijzer geslagen wordt, dan ontstaan er vonkjes. IJzeren voorwerpen om vuur te maken noem je vuurslagen.

De vonkjes worden opgevangen op iets wat snel gaat branden of blijft gloeien.

15. **Zet de volgende manieren om vuur te maken in de juiste volgorde van tijd. Dus van lang naar minder lang geleden.**

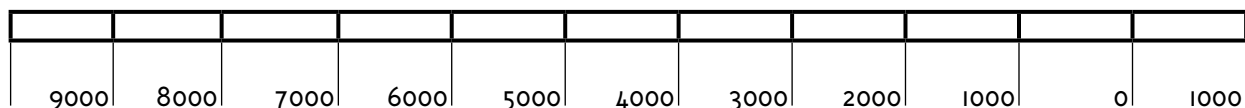
- A. Met een vuurslag en een vuursteen.
- B. Door wrijving van hout op hout.
- C. Door natuur bijvoorbeeld bliksem.

De juiste volgorde is:

16. **De prehistorie is een lange periode, arceer op verschillende manieren de volgende tijden van de prehistorie.**

- A. Middensteentijd 8800-5300 voor Chr.
- B. Nieuwe steentijd 5300-2000 voor Chr.
- C. Bronstijd 2000-800 voor Chr.
- D. IJzertijd 700-12 voor Chr.

In 12 voor Chr. kwamen de Romeinen in Nederland. Zij konden lezen en schrijven en beschreven hoe Nederland er in hun ogen uitzag. De tijd voor de geschreven geschiedenis (de prehistorie) was voorbij.

17. **Schrijf de volgende letters onder de juiste tijd**

- A. Schrijf letter N voor Nomadisch bestaan of V voor vaste woonplaats
- B. Schrijf een V als er vuursteen gebruikt wordt.
- C. Schrijf een A als er aardewerk gebruikt wordt.
- D. Schrijf J-V voor jagers verzamelaars en B voor boeren
- E. Schrijf het woord onder de juiste tijd: vuurslag, koper en tin, kookzak, hunebed

Vraag	Midden Steentijd	Nieuwe Steentijd	Bronstijd	IJzertijd
A				
B				
C				
D				
E				

Romeinse Tijd

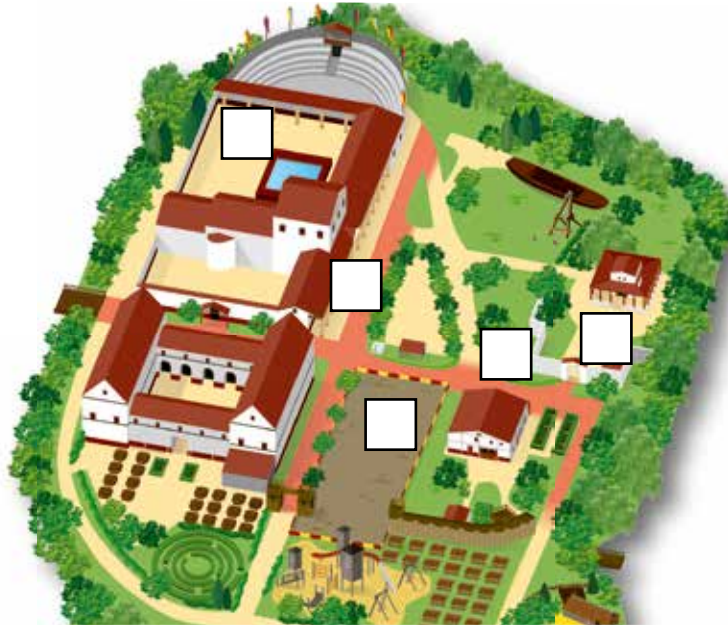
Bekijk de plattegrond van Archeon.

1. *Trek een lijn om het deel van Archeon dat bij de Romeinse tijd hoort. (Zie pag 2)*

Loop naar de houten muur die het Romeinse 'castellum' (Latijn voor fort) beschermt. Klim op de muur en bekijk de Romeinse gebouwen.

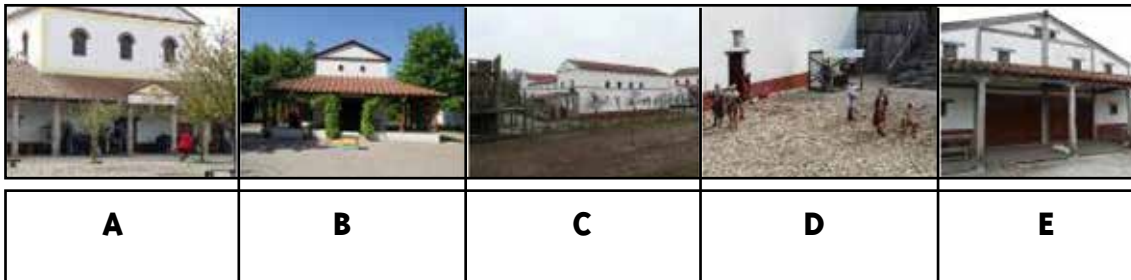
Je staat nu op de muur van 'Trajectum ad Rhenum'. Dit is Latijn voor 'oversteekplaats aan de Rijn'. Het leven in dit stadje speelt zich af rond 150 na Chr.

De Romeinen waren 2000 jaar geleden het machtigste volk van Europa, ze kwamen oorspronkelijk uit Italië en veroveren vele landen.

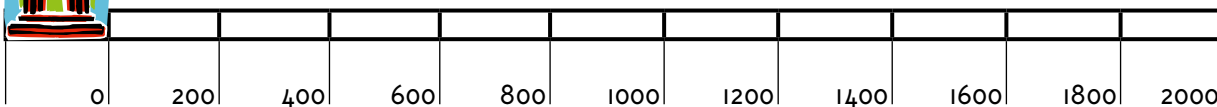
2. *Schrijf de letters van de foto's op de juiste plaats in de plattegrond*

Tussen 12 voor Chr. en 406 na Chr. Is het zuidelijke deel van het huidige Nederland door de Romeinen in bezit genomen. De Romeinen noemde dit Germania Inferior.

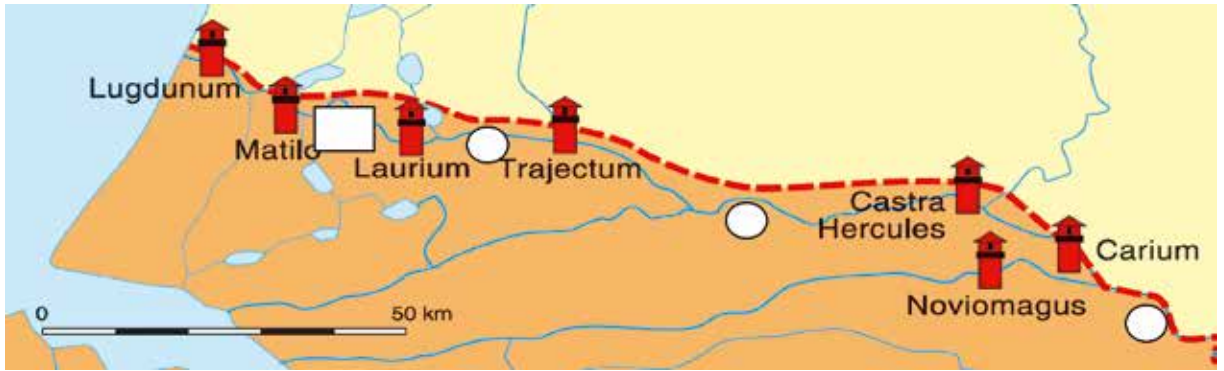
3. *Arceer in de tijdbalk de Romeinse tijd.*

De grens (limes) liep langs de Rijn. Langs de grens werden forten gebouwd. In deze forten zaten Bataafse soldaten die de Romeinen hielpen. In Alphen aan den Rijn stond het fort Albaniana.

4. Schrijf de letter A van Albanianae in de juiste cirkel op de kaart.

Tip: Matilo is het huidige Leiden en Trajectum het huidige Utrecht.

Loop naar het forum, dit is de markt, een centrale plek op een kruising in de Romeinse stad.

Het forum is een verzamelplaats voor mensen, er is een markt met kraampjes waar spullen verkocht worden, een waterput waar de mensen hun water halen en er worden toespraken gehouden.

De Romeinen brachten allerlei producten en dieren mee die de mensen hier nog niet kenden zoals kippen, pauwen of kruiden zoals basilicum en tijm.

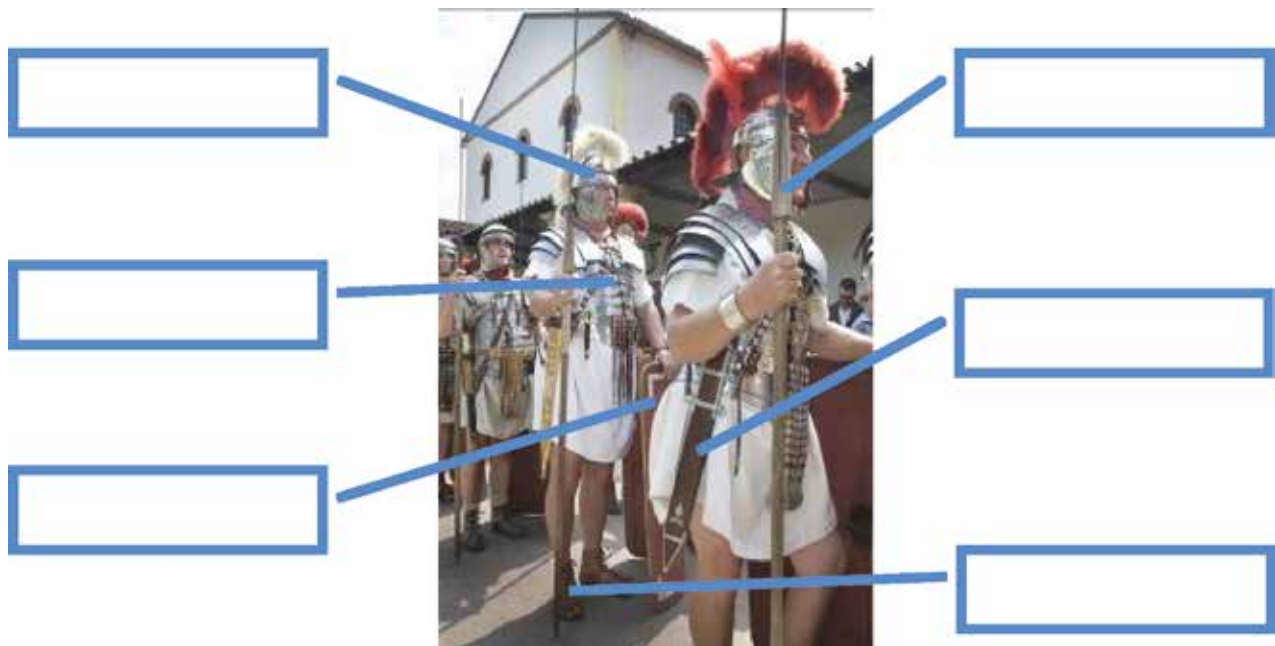
De Romeinen hielden van structuur in hun samenleving maar ook in hun bouwstijl en aanleg van wegen en steden. Zie je hoe recht de wegen zijn en hoe symmetrisch de gebouwen!

De Romeinen betaalden al met geld, zij hadden munten met afbeeldingen van de keizers.

Voor het badhuis zie je kraampjes en er loopt vast ergens een Romeinse soldaat rond.

De legionairs zijn de voetsoldaten, met hun bepakking legden zij enorme afstanden af om met hun leger gebieden te veroveren.

5. Schrijf de namen van de uitrusting van de soldaat in de juiste vakjes.

Loop het badhuis in en zoek de plattegrond op.

De Romeinen gingen niet alleen naar het badhuis om schoon te worden maar ook om andere mensen te ontmoeten. Een belangrijke uitvinding van de Romeinen was de vloerverwarming.

Achterin het badhuis werden het water en de lucht verwarmd.

6. *Hoeveel lauwe en warme delen telt het badhuis.*

Zoek in het badhuis de Romeinse toiletten op. Die zagen er anders uit dan onze toiletten. Ze waren van steen of van hout. Door het geultje in de vloer stroomde water zodat je alles weer kon schoonmaken.

7. *Waarom hebben de Romeinse toiletten deze vorm?*

- A. *Zo konden de slavinnen de toiletten makkelijker schoonmaken*
- B. *Je kon een stok met een spons door het gat heen steken en jezelf schoonmaken*
- C. *Niet alleen mannen, maar ook jongetjes konden zo makkelijk plassen*
- D. *De soldaten konden zo hun zwaarden en speren veilig opbergen*

Aan de kleding kon je rang en stand van de Romeinen aflezen. Ook kon je aan de kleding zien of je inheems was of dat je Romeins burger was.

De toga was een lange doek met veel kostbare stof die rond het lichaam gewikkeld werd. Deze werd alleen gedragen door de rijke, gegoede Romeinse burgers.

De meeste gewone mannen zoals ambachtslieden droegen een tuniek. De vrouwen droegen een lange tuniek en een palla, dit was een omslagmantel over de schouder en soms over het hoofd.

8. *Schrijf de namen van de kleding onder het plaatje.*

Verlaat het badhuis en loop de arena binnen. De Romeinen waren gek op gladiatorengevechten. De voorstellingen waren vaak gratis. Het gevecht eindigde meestal met de dood van een van beide gladiatoren. De bekendste arena is het Colosseum in Rome. Het grondvlak van het Colosseum is niet helemaal rond. Als je er een kruis in zet is de lengte 188 meter en de breedte 156 meter.

9. **Wat betekent het woord 'arena'?**

- A. *Speelplaats*
- B. *Plaats met zand*
- C. *Martelplaats*
- D. *Offerplaats*

Verlaat de arena en loop naar het Romeinse schip dat links van de ingang van de arena ligt.

10a. **Wat is de lengte en de breedte van het Romeinse schip dat bij Zwammerdam (in de buurt van Alphen aan den Rijn) is gevonden?**

Lengte: _____ meter

Breedte: _____ meter

10b. **Maak een tekening van het schip met een zeil erop. Teken ook hoe er gestuurd kon worden.**

Tip: kijk nog even in het badhuis om een model van het schip te bekijken!

Loop naar de tempel van Nehalennia. In de loop van de middag is er een offerceremonie bezig. Er worden dan allerlei offers aan de godin gebracht. De godin was een plaatselijke godin die de mensen uit Zeeland vereerden voordat de Romeinen hun gebied veroverden. De Romeinen namen deze godin op in hun meergoden stelsel.

11a. Schrijf de tekst over die op de steen bij de ingang van de tempel staat.

11b. Omcirkel in deze tekst de naam van de godin.

11c. Bekijk het beeld van de godin in de tempel. Dit is de godin van de

- A. Dood
- B. Wijsheid
- C. Hemel
- D. Vruchtbaarheid

Loop naar de zuil met de god Jupiter erop. Je ziet deze god ook op de foto. Dit is de belangrijkste god, de oppergod. Jupiter is te herkennen aan de bliksemschichten. Hij beschermt alle tempels van het Romeinse rijk.

De Romeinen hebben veel goden. Deze goden kun je herkennen aan de voorwerpen die ze bij zich hebben.

12. Verbind de goden met hun voorwerpen via pijltjes

Neptunes, god van de zee	uil
Venus, godin van de liefde	drietand
Minerva, godin van de wijsheid	duif

Loop door de poort naar het Romeinse woonhuis. Binnen kun je schilderijen van steentjes aan de muur zien hangen.

13a. Wat is de naam van zo'n schilderij?

- A. Ets
- B. Aquarel
- C. Mozaïek
- D. Litho

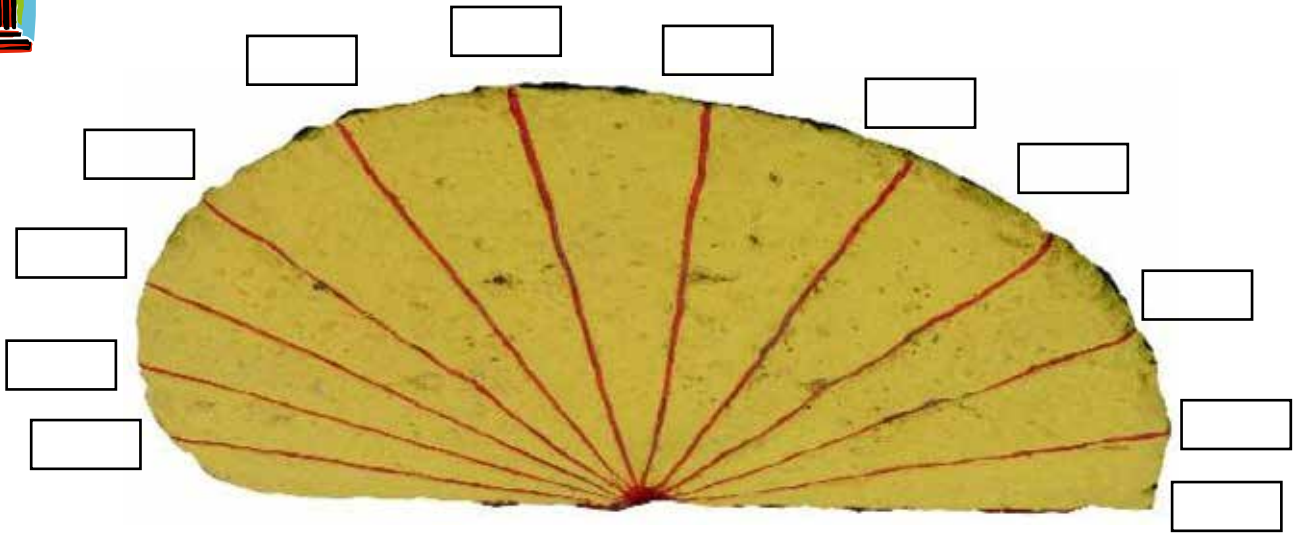
13b. Noem het beroep van de bewoner van het linker deel van dit huis.

De Romeinen schreven in Latijn. Vanaf hun 7^e jaar gingen jongens naar school waar zij leerden lezen en schrijven, meisjes gingen al op hun 12^e trouwen. Er werd geschreven op plankjes met was. Met een staafje van metaal of hout, een stilus, werd in de bijenwas gekrast om te schrijven. Zoals je op de herberg kunt zien kenden de Romeinen ook al graffiti.

Loop in de richting van het badhuis en de herberg. Aan je rechterhand zie je een zonnwijzer met Romeinse cijfers.

14a. Schrijf de Romeinse cijfers op de juiste plaats in de zonnewijzer.

14b. Hoe schrijf je de volgende Arabische cijfers in Romeinse cijfers?

50 _____ 500 _____
 100 _____ 1000 _____
 het huidige jaar _____

Loop naar de doolhof naast de Romeinse herberg.

15. Welk Romeins cijfer staat op de paal midden in het doolhof?

Loop om de herberg heen. Er staan verschillende teksten op de muren. Zoek de tekst van de foto op.

16a. Welk woord hoort er boven deze tekst te staan?

16b. Wat is de betekenis van dit Latijnse woord?

- A. Gastenverblijf
- B. Ziekenhuis
- C. Badhuis
- D. Kazerne

Aan het einde van de middag kun je in de arena een gladiatorengevecht bekijken. Misschien is er ook een groep Romeinse soldaten aanwezig.

Op de foto zie je het Tweede Legioen (LEG II) van een Romeinse keizer.

17. Welke keizer is dat?

- A. Nero
- B. Augustus
- C. Marcus Aurelius
- D. Hadrianus

Tip: let op de laatste drie letters op de vlag. De Romeinen schrijven een V in plaats van een U.

18. Maak de puzzel over de Romeinse Tijd in Archeon.

						II								
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														

Horizontaal:

- 1 Romeins fort
- 2 Iemand die voor toeschouwers gaat vechten
- 3 Gebouw waar mensen zich wassen en laten masseren
- 4 Romeins stadion
- 5 Romeinse godin van de vruchtbaarheid
- 6 Romeinse grens langs de Rijn
- 7 Eerste Romeinse keizer
- 8 Instrument om de tijd te meten
- 9 Schilderij van steentjes
- 10 Latijn voor Rijn

oplossing puzzel:

Verticaal:

- II Latijn voor Alphen (aan den Rijn)

Middeleeuwen

Bekijk de plattegrond van Archeon.

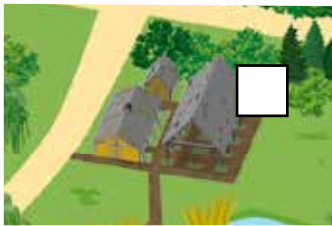
1. *Trek een dikke lijn om het deel van Archeon dat bij de middeleeuwen hoort. (Zie pag 2)*

Tip: dat zijn de nummers 26 tot en met 47 op de kaart.

In de vroege middeleeuwen ontstonden dorpen en steden, vaak op kruisingen van rivieren en wegen, op plekken waar je makkelijk met je handelswaar kon komen per boot of met paard en wagen. Bij deze marktplaatsen gingen mensen wonen en werken. Er ontstonden dorpen die uitgroeiden tot steden.

Start je wandeling door de middeleeuwen bij nummer 26 van de plattegrond.

Zo'n oude stad in Nederland is Wijk bij Duurstede (bij Utrecht) in de vroege middeleeuwen heette deze stad anders.

2. *Hoe heette de stad waar deze schuur gestaan heeft In de middeleeuwen?*

Deze stad is in de vroege middeleeuwen rond 850 een aantal keren aangevallen door Vikingen.

De Vikingen kwamen uit Scandinavië. Met Vikingschepen maakten zij grote zee-reizen en zetten voet aan wal in heel Europa, Rusland en Amerika, om handel te drijven en nieuwe gebieden te veroveren.

Oh ja... dat van die hoorns op de helmen is echt een fabeltje, je kunt wel goed drinken uit zo'n hoorn.

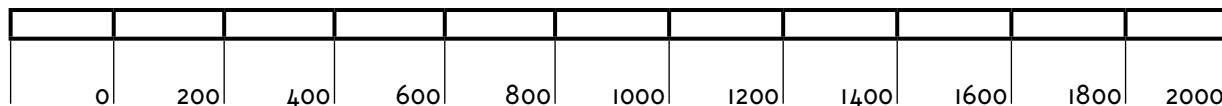
Bij de vroege middeleeuwen horen de jaartallen 400 tot 1000.

Bij de late middeleeuwen horen de jaartallen 1000 tot 1500.

3a. *Arceer in de tijdbalk de vroege middeleeuwen.*

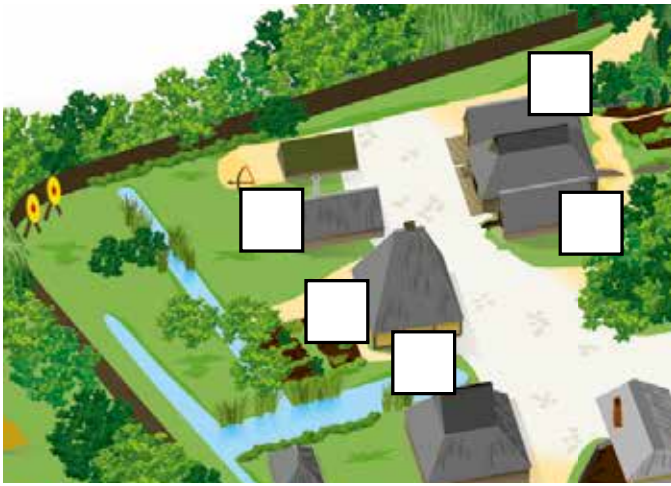
b. Arceer in de tijdbalk de late middeleeuwen op een andere manier.

Wanneer er veel mensen bij elkaar gaan wonen in een stad is er van alles nodig aan voedsel, bouw materiaal, huisinrichting, kleding enz. Er ontstonden verschillende beroepen. In de Damstrate, eigenlijk de rand van de stad, woonden de ambachtlieden die ruimte nodig hadden zoals herders, vissers en boeren. Ook de beroepen die overlast zoals stank of herrie veroorzaken woonden hier.

Loop de Damstrate van Gravendam in. Links en rechts zie je verschillende huisjes staan.

Deze huisjes horen bij de late middeleeuwen.

- 4a. Schrijf de letters van de beroepen in de juiste vakken van de huizen.
 b. Schrijf de beroepen onder de foto's.

Tip:
gebruik de
plattegrond!

De schutterij was in de middeleeuwen een soort burgerwacht. Zij beschermden het dorp of de stad bij een aanval. Met een beetje geluk kun je op het schuttersveld proberen of jij lid kan worden van de schutterij.

5. Hoe vaak heb je het bord geraakt? Noteer je score.

Loop tussen de huisjes van de Damstrate over de Dam naar het kleine gebouwtje met de schoorsteen (nr 37)

- 6a. Wat is het beroep van de ambachtsman van deze werkplaats?

Om ijzer te bewerken moet het vuur erg heet zijn.

- b. Wat gebeurt er als je er met de grote blaasbalg lucht bij blaast?

- A. Vuur wordt kouder
- B. Het ijzer wordt luchtiger
- C. Het vuur wordt heter

Achter de smidse is de stal

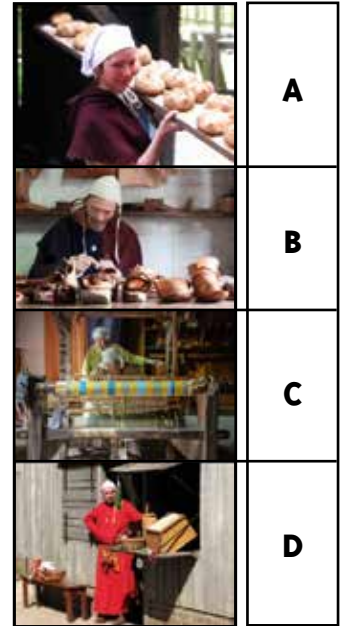

7. Noem drie dieren die in en om de stallen leven.

In de middeleeuwen is de koning het belangrijkste. Daaronder komen hertogen, graven en heren. Zij helpen de koning en bezitten grote stukken land. Het gewone volk bestaat uit vrije mannen zoals de kooplieden en ambachtslieden. Zij betalen in dit stadje belasting in ruil voor stadsrechten. Slaven en horigen waren het laagst in rang en stand van de middeleeuwen.

Loop naar de markt en de Heerestraat, de rijke straat van Gravendam.

8. Schrijf de letters van de beroepen in de juiste vakken van de huizen.

Bekijk het eerste huis aan de rechterkant van de Heerestraat goed.

Hier woont de pottenkoopman. Hij koopt zijn potten van een pottenbakker en deze verkoopt hij in zijn winkel/huis.

9. Hoe kun je zien dat de zaken goed gaan?

Tip: vergelijk het huis eens met de andere huizen!

Boven de deur van de pottenkoopman is een afbeelding van een pot te zien.

10a. Wat hangt er boven de deur van de bakker?

b. Wat hangt er boven de deur van de schoenmaker?

Het laatste huis in de Heerestraat aan de rechterkant is het huis van de wever.

11. Zet de volgende woorden in de juiste volgorde:

draad - weefgetouw - schaap - spinnewiel - stof - wol - gras

Archeotolken in Gravendam dragen 14e eeuwse kleding.

Aan de kleding kon je zien of iemand rijk of arm was. Door de stof, de kleuren en de versieringen. Iedereen had een bedekt hoofd. De vrouwen droegen lange jurken die tijdens het werk opgegorrd werden. Mannen dragen lange tunica's en beenlingen (losse pijpen). De meeste mensen hadden één stel kleren. Als het stuk is werd het telkens gerepareerd.

12. Kun je aan de kleding aflezen wie het rijkst is?

Schrijf de nummers van de tekeningen in volgorde van rijk naar arm.

A

B

C

Volgorde:

In de middeleeuwen is de kerk erg belangrijk, de paus staat aan het hoofd van de kerk, dan de kardinalen en bisschoppen en dan de monniken en broeders.

In de middeleeuwen konden de meeste mensen niet lezen of schrijven, de mensen van de kerk konden dat wel. Kruisridders gaan op kruistocht naar het Midden-Oosten. Zij veroveren de heilige plaatsen zoals Jeruzalem, Nazareth en Bethlehem. Vanuit het midden oosten brengen ze allerlei luxe producten mee terug.

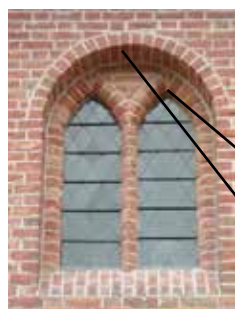
Het laatste gebouw van de middeleeuwen is het klooster. In dit klooster leven de minderbroeders. Zij leven in armoede en bedelen om voedsel en drinken. Dit delen ze met de armen, zieken en daklozen. De broeders geven ook onderwijs. De minderbroeders bidden acht keer per dag en preken over god die alles zo mooi gemaakt heeft.

13a. Waarom is het slim van de minderbroeders om een klooster vlakbij of in een stad te hebben?

- A Dan hoeven ze niet ver te reizen met hun handelswaar.
- B. In de stad wonen veel mensen, zo kunnen zij meer mensen helpen
- C. Er zijn voldoende mensen om op hun land te werken.

b. Hoe worden mannelijke kloosterlingen ook wel genoemd?

De ramen van het klooster hebben dezelfde vormen als bij de Romeinse gebouwen. Dat heet Romaans. In de Late Middeleeuwen worden steeds meer kerken en kloosters in de gotische stijl gebouwd. Ook bij dit klooster kun je dat zien.

14. Zet de woorden Romaans en Gotisch bij de juiste onderdelen van dit kloosterraam.

Loop langs het kerkhof naar de kruidentuin.

In de kruidentuin staan geneeskruiden, keukenkruiden en geurkruiden en andere dingen zoals hop om bier van te brouwen. In de namen van kruiden vind je vaak de gebruiken van de plant terug.

Ga op zoek naar paaltje 4. Daaromheen groeit lievevrouwebedstro.

15a. Waarvoor werd dit kruid gebruikt?

- A. Keukenkruid voor in de koninginnensoep
- B. Geurkruid omdat de plant naar zilte zee ruikt
- C. Geneeskruid tegen nervositeit en geurkruid om in je stromatras te stoppen.

Links ervan groeit Zeepkruid. Van de wortel wordt zeepsop gemaakt. Voorbij het zeepkruid vind je Moerasspiraea, je zegt moeras-spierea. Het is een geneesmiddel.

b. Waarvoor werd dit kruid gebruikt?

- A. Aspirientje tegen hoofdpijn
- B. Spireazalf tegen spierblessure
- C. Moerastabletten tegen zweetvoeten

Je hebt rondgedwaald in Gravendam en overal goed rondgekeken.

16. Weet je nog wat je gezien hebt? Omschrijf de foto's.

--	--	--	--

Tip: Noem bijvoorbeeld het beroep dat bij de foto hoort.

Je hebt de inwoners van het Middeleeuwse stadje Gravendam inmiddels aardig leren kennen.

17. Wie zegt wat? Schrijf de namen bij de juiste personen.

Kies uit: imker - chirurgijn/barbier - bakkersknecht - minderbroeder

Ik help de zieken, geef les en leef van wat de mensen me geven.

Ik maak zieken beter met kruiden. Ook knip en scheer ik.

Elke dag sta ik voor dag en dauw op om mijn baas te helpen.

Heb je wel eens vlees met honing geproefd? Heerlijk!

Lifelong Learning Programme